RECENZII

Ciprian Porumbescu – *Jurnal 1879*

Lena Vieru Conta

Editura Corint a publicat recent, în condiții grafice somptuoase, *Jurnalul din 1879* al lui Ciprian Porumbescu. Colecția *Istorie cu blazon* este îngrijită de istoricul Filip-Lucian Iorga, ale cărui cercetări despre genealogia familiilor boierești din România s-au configurat ca scrieri esențiale pentru cunoașterea vieții aristocrației românești. *Jurnalul* lui Ciprian Porumbescu, tradus inițial din limba germană de Leca Morariu, fiul unui prieten apropiat al compozitorului, a mai fost tipărit pe fragmente în 1986, ca parte a primului volum din monografia *Iraclie și Ciprian Porumbescu*. Leca Morariu, care a păstrat documentele familiei Porumbescu, a înființat un muzeu Ciprian Porumbescu în anii 1920. El l-a venerat pe compozitorul înaintaș și a lăsat, la moartea sa în 1963, o monografie neterminată de proporții promițătoare. Nina Cionca, nepoata surorii lui Porumbescu, a șlefuit traducerea inițială și a inclus-o

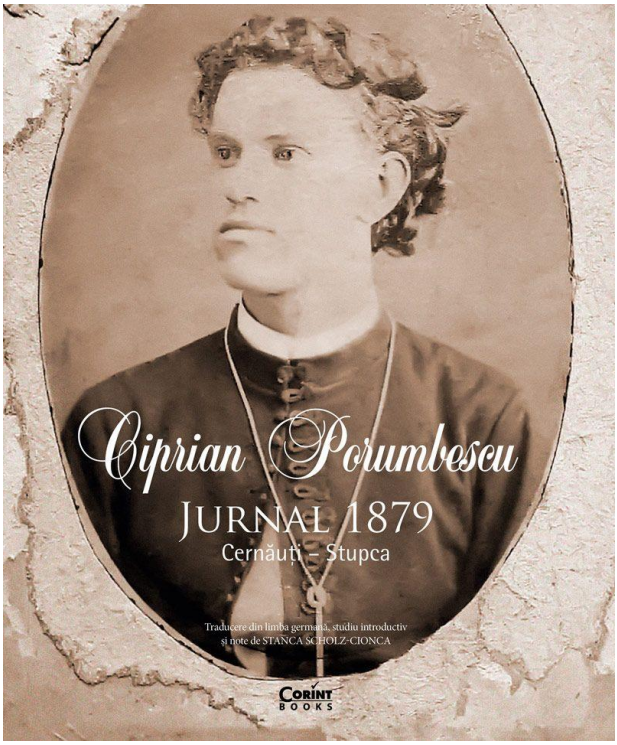

în volumul tipărit în 2003, la 150 de ani de la nașterea compozitorului. Acum, Stanca Scholz-Cionca a realizat traducerea *Jurnalului* apărut la Editura Corint și a scris un studiu introductiv excelent documentat. Aflăm astfel circumstanțele în care Porumbescu a ajuns să studieze la Facultatea de Filosofie din Cernăuți, centru cultural multietnic important din Bucovina, pe atunci parte a Imperiului Austriac. Stanca Scholz-Cionca descrie cu acribie dar și cu putere de sinteză aspectele socio - culturale ale vieții orașului în ultimul sfert de secol și completează cu date biografice amănunțit cercetate însemnările lapidare ale lui Ciprian Porumbescu. Probitatea muncii de cercetător este impresionantă, iar stilul literar clar, concis și elegant, împreună cu fotografiile de epocă, în sepia, fac să reînvie în imaginația cititorului acest loc cu totul special, la răscruce de națiuni și culturi.

Reperele cronologice care preced *Jurnalul* sunt de folos: cititorul găsește în ele date despre membrii familiei Porumbescu și se poate orienta rapid în multitudinea de nume proprii menționate în însemnările laconice, scrise, aparent, într-un tempo alert. De altfel, fiecare nume este preluat în note de subsol succinte, cu detalii interesante despre destinele unor personaje. *Jurnalul* acoperă perioada dintre 17 ianuarie și 8 octombrie 1879, când compozitorul pleacă la Viena, unde va petrece două semestre de studiu. Citind însemnările studentului de 26 de ani, chipul compozitorului, pe care generația muzicienilor născuți în anii 1950-1960 îl vedea zilnic într-un fel de *imago clipeata* pe coperțile caietelor, prinde viață – o cu totul altă existență decât cea pe care o sugerau sunetele, uneori scârțâite, adesea false și uneori minunat frazate ale viorilor din sălile liceelor de muzică, unde binecunoscuta *Baladă* era piesă obligatorie de examen. Ciprian Porumbescu apare ca un tânăr extravertit, dornic de distracții și totodată supus unor constrângeri datorate, probabil, unei educații stricte. În timpul vacanței de la Stupca din vara lui 1879, tatăl compozitorului, preotul Iraclie Golembiovschi-nume ulterior românizat în Porumbescu, e adesea „furios” pe escapadele bahice ale lui Ciprian și Ștefan, fratele lui mai mic. Ciprian reacționează emoțional la dojenile și încruntările tatălui, notând în jurnal tristețea acelor seri. Iraclie Porumbescu dovedește și o disponibilitate firească, pe care Ciprian nu pare să o aprecieze în mod deosebit: își așteaptă copiii pe creasta dealului, când se întorc seara din satul vecin, călătorește ca să-i găsească locuință lui Ștefan și îl sfătuiește sau chiar hotărăște pentru Ciprian plecarea la Viena în octombrie 1879. Imaginea acestui văduv, schițată prin multiple referiri scurte, oscilează

între un fel de Comandor amenințător, gata de manevre pentru a-și surprinde fiul în flagrantă indisciplină și un părinte iubitor și grijuliu. Este, evident, o gazdă generoasă – casa e mereu plină de oaspeți: unchi, mătuși, pădurari și preoți din împrejurimi, toți venind în vizită cu copiii lor. Ciprian aduce prieteni în casă, îi face vizite dese pastorului Gorgon, de una din fiicele căruia, Bertha, este îndrăgostit. Viața la țară, așa cum o putem imagina din scurtele însemnări aproape zilnice, pline de vervă în ciuda repetitivității preocupărilor personajelor, e plăcută – se beau mereu cafelițe, se stă la taifas, se fac plimbări prin pădure, se joacă popice, cărți și uneori șah. Vacanța e o perioadă de huzur. În zilele ploioase, Ciprian se plânge de vremea oribilă și de plictis; e entuziasmat de plimbările prin pădure și se bucură ca un copil când reușește să doboare nouă popice dintr-o aruncătură sau când îl face șah-mat pe pastorul Gorgon. Relația cu sora lui, Marica, e plină de afecțiune – Mariechen, cum o alintă Ciprian, pare să fi preluat rolul mamei și stăpânei casei părintești. Frații își scriu scrisori cu toate noutățile vieții de la țară; Marica îi trimite lui Ciprian pachete cu rufărie la Cernăuți în timpul semestrelor universitare. Întregul „capitol” *Vacanța* – lunile iulie și august petrecute acasă, la Stupca, seamănă cu atmosfera pieselor lui Cehov, unde intelectualitatea locală, amestecată cu mica boierime, lâncezește în interminabile zile de vară, ținând „la cald” și intrebări fundamentale despre rostul vieții. Dragostea lui Ciprian pentru Bertha, pur platonică, pendulează între momente de exaltare precipitată de propria-i imaginație – exprimate în limbaj idilic, cu dulcegării nevinovate – și delăsări, scăderi de intensitate. Îl percepem ca pe un mare visător, cum îi numește Kundera pe idealiștii care, aidoma lui Franz din *Insuportabila ușurătate a ființei*, iubesc mai puternic de la distanță. Ciprian fantazează noaptea în grădina Gorgonilor, dar nu bate la ușă când o vede pe Bertha la fereastră. Cât despre o cerere în căsătorie, e limpede că nu și-o poate permite, atâta timp cât e student sărac. Tipică epocii e și separarea totală dintre sentimentele „curate”, înălțătoare, pentru fiica pastorului Gorgon și satisfacțiile oferite de contactele ocazionale cu femei ușoare; tipice sunt și hârjonelile cu servitoarele din casele unde locuiește la Cernăuți.

Jurnalul nu pare a fi scris pentru posteritate, trăgând cu coada ochiului la un public nevăzut – el arată, mai degrabă, a *aide-mémoire*, trădează nevoia unei discipline interioare (căci impulsul de a scrie aproape zilnic este un simptom al acestei nevoi sau denotă necesitatea fundamentală de a stăpâni astfel curgerea timpului). Demersul

compensează și echilibrează totodată pofta de amuzament și de companie a extravertitului. Este evident că Ciprian are nevoie de companie, poate și din anxietatea indusă de boala sa cronică, tuberculoza: la Cernăuți caută, la fiecare mutare, un prieten colocatar. De altfel, începutul *Jurnalului* este rodul însemnărilor alternate ale celor doi prieteni, Porumbescu și Schorsch, care preiau unul de la celălalt „narațiunea”, descrierile activităților zilnice, notându-le pe cele „picante” în scris de stenogramă. Nu există pudibonderie ci, dimpotrivă, o voioșie, un spirit „gaillard” în escapadele care amintesc de mentalitatea studențească din *Opiniile despre viață ale motanului Murr* de E.T.A. Hoffmann. Poate că, în parte, Ciprian Porumbescu ar putea fi văzut și ca Johannes Kreisler, romanticul capelmaestru al cărui destin cu accente tragice se întrezărește printre însemnările adesea triviale ale motanului Murr. În ciuda superficialității taifasurilor cu numeroși prieteni, de care pare să-l lege mai degrabă nevoia de a petrece agreabil timpul decât sentimente adânci, Ciprian e bântuit de conștiința bolii sale cronice, pe care nu o numește însă niciodată. La Cernăuți, e adesea țintuit la pat, tușește, are momente de incertitudine și de angoasă în fața viitorului, dar le consemnează la fel de fugitiv ca perioadele de învățat, de examene, de ședințe la Junimea și la diverse cluburi studențești: „Semestrul acesta a decurs în general destul de bine. În afara de boala mea care a ținut șase săptămâni, de catarul la plămâni și de faptul că am scuipat sânge a mers totul binișor.” (13 iulie 1879). Trăiește într-o permanentă sărăcie – orice florin primit e important, orice cafea sau gustare oferită de rude sau de prieteni pare o salvare. Își vinde pantalonii vechi și poate savura o cafea excelentă la Tezacs pe 16 iunie; e nevoit să renunțe la a participa la unele evenimente pentru că nu are îmbrăcăminte potrivită. Dar toate aceste greutăți sunt relatate cu buna dispoziție a unui caracter fericit, plăcut, echilibrat. Este iubit și apreciat de o sumedenie de prieteni, cunoștinte și rude. Îl preocupă imaginea pe care o lasă doar cât să poată aprecia cu umor o situație trecătoare. Uimitor este că nu intră aproape deloc în detaliile activităților sale muzicale. La Cernăuți participă zilnic la diverse repetiții corale sau de muzică de cameră, uneori acordează pianele, dar aproape niciodată nu scrie la ce lucrează, ce anume repetă. Consemnează, în fugă, pe 29 martie: „Duminică s-a cântat în Catedrală o liturghie compusă de mine”, dar niciodată nu menționează măcar vreo reacție a publicului, vreun succes. E conștient că mai are de învățat și constată situația fără complexe, fără amărăciune, fără invidie față de alții. Pare că

nicio adiere de vanitate sau egotism nu-i încrețește vreodată fruntea. E dedicat unor cauze sociale, dar fără înverșunare, fără dorința de a se evidenția. Învață sârguincios pentru examene fără a critica chiulul bunului său prieten Schorsch; acceptă să-și scurteze una din vacanțele de la Stupca pentru a începe să-l mediteze la muzică pe copilul familiei Flondor, ofertă care îi asigură zilnic și un prânz. Interesant e și faptul că nu consemnează vreo lectură importantă, dar caracterizează succint diverse situații și realități cu un acut simț al observației, cu umor și într-un limbaj care denotă un bun nivel cultural. Un soi de punct culminant negativ – unicul, de altfel – este tirada sa antisemită din 5 iulie, inexplicabilă la un caracter atât de neranchiunos. La concertul-examen semestrial de la Societatea Filarmonică din Cernăuți, contabilizează numărul participanților evrei și al părinților lor în sală, constată o mare majoritate și răbufnește într-o diatribă jenantă, acuzând „acest neam semitic” de „o arogantă vanitate” și de „a face din artă un gheșeft”. Între multele personaje trecătoare ale *Jurnalului*, „evreul” e indicat ca atare, spre deosebire de celelalte etnii care coexistă în Cernăuți. Nu găsim vreodată în *Jurnal* referiri la germani, cehi, maghiari, ruteni, ruși, austrieci, etnii care alcătuiau pe atunci populația eterogenă a Bucovinei. Tânărul student pare a fi sensibil doar la alteritatea evreului și la familiaritatea colegilor români. Să se datoreze oare această atitudine vreunei influențe parentale sau vreunei înrâuriri a mediului? Se poate imagina o explicație mai simplă: de două ori în cursul anului, Ciprian Porumbescu e amenințat să-și piardă mobila și alte obiecte amanetate unui anume Katz. Se desparte cu oarecare amărăciune de aceste obiecte la a doua venire a portăreilor, dar transferă prejudecata pe muzicienii mai performanți.

În tot acest fragment de viață redată prin însemnări sumare se disting cu intensitate două fundaluri: primul e însăși viața agitată din Cernăuți, cu permanenta alergătură dintr-o locuință în alta, din aulele Facultății de Filosofie în sălile de ședințe și de repetiții, în locuințele medicilor, ale rudelor (odată chiar cu o vesel-cinică evaluare a posibilităților de a primi o gustare) și cu destinderea plimbărilor în parcul orășenesc, recomandate de medici pentru sănătate (în timp ce colegul Schorsch preferă patinoarul, loc de întâlniri romantice). Celălalt fundal este viața patriarhală rurală, în satul Stupca și împrejurimile lui, unde Porumbescu își reface resursele de energie și e fericit când familia e reunită. Orașul Cernăuți se conturează ca o pictură de Raoul Dufy, cu grafisme rapid executate pe fonduri pastelate, pe când Stupca, Suceava,

Rădăuți și satele vecine au lirismul reținut al peisajelor lui Nicolae Grigorescu, cu efecte de lumină și estompări ale contururilor. O scurtă însemnare are chiar forța unei scene de gen: „Bertha ședea în odaia din față la mașina de cusut – încă în capot de casă, cu o băsmăluță albă pe cap: era nespus de drăgălașă și atrăgătoare. Bătrâna trebăluia prin casă, bătrânul cânta la pian, Minna avea de lucru în bucătărie. Am stat de vorbă o vreme, am luat micul dejun, apoi am cântat cu bătrânul până la prânz." (23 septembrie). E singura descriere compusă ca un tablou din întreaga carte și trimite direct la *Lecția de muzică* de Vermeer, sau la scene cu muzică de cameră la Terborch, la femeile din interioarele lui Pieter de Hooch, dar și la scenele de gen ale grupării pictorilor *Itineranți (Peredvijniki)* din spațiul slav în secolul XIX. Jurnalul e însoțit de o excepțională colecție de fotografii în sepia – vedem piețe și clădiri importante din Cernăuți, admirăm membri ai familiei Porumbescu – toți frapant de frumoși, prieteni și rude, printre care pictorul Epaminonda Bucevschi, muzicianul Eusebiu Mandicevschi ș.a. Toate imaginile sunt însoțite de explicații concise, excelent documentate, iar la sfârșitul cărții găsim și fotografii ale unor partituri compuse de Ciprian Porumbescu și un indice de nume selectiv, un fel de „who's who", cu trimiteri la paginile unde sunt menționate personajele respective. Traducerea e vie, într-un limbaj colorat, cu unele neologisme sau argotisme moderne care frapează prin anacronism, dar ajută la identificarea cititorului cu personajul într-un context contemporan familiar. O eroare de interpretare lingvistică, provenită doar din necunoașterea limbilor slave, apare la pagina 78: „După-amiaza trec pe listă niște femei din sat care plătesc pentru slujbe și fac haz de Marie care în prezența lor face o față serioasă și severă ca o popadia bătrână". În nota de subsol, traducătoarea scrie: „Popadia, un termen pesemne născocit de Ciprian". Or, în limba rusă „popadia" înseamnă „nevasta popii", ale cărei atribuții le preluase Maria, după moartea mamei sale.

Dincolo de valoarea documentară, noua ediție a *Jurnalului din 1879* al lui Ciprian Porumbescu are marele merit de a transforma un simbol într-un personaj viu și complex, a cărui viață scurtă e, de fapt, prea puțin cunoscută de muzicienii care îl cântă sau care au învățat despre el la cursul de istorie a muzicii românești. O lume dispărută reînvie alături de el.

SUMMARY

Lena Vieru Conta

Ciprian Porumbescu's Diary – 1879

Because the *Corint Publishing House* recent lavish edition of *Ciprian Porumbescu's Diary – 1879* contains an ample and exceptionally well-documented study by Porumbescu's translator and descendant, Stanca Scholz-Cionca, that describes the historical, social and cultural background of the composer's life in Cernăuți, while studying philosophy at the local University, this review focuses on Ciprian Porumbescu's personality. Written rather like an *aide-mémoire*, the diary reflects the musician's pleasant, extraverted personality as it appears in his preoccupations and pastimes. An apparently light-hearted lifestyle periodically darkened by moments of discouragement reveals a surprisingly contrasted personality, while also highlighting the composer's complex relationship with his father, his affectionate connection with his sister and his platonic love for priest Gorgon's daughter Bertha. Amidst a portrait gallery of characters relevant for the cultural life of the Bucovina region, which was at the time part of the Austrian Empire, the short and vivid diary entries transform a national symbol into a real-life character.